

Dr hab. Andrzej Zborowski
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Sylwii Nowak
pt.: *Czynniki kształtujące warunki życia w Piotrkowie Trybunalskim po transformacji*
ustrojowej

promotor: prof. dr hab. Piotr Korcelli, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Polska Akademia Nauk w Warszawie

Wprowadzenie

Badania warunków życia, czy też bytu, a także kategorii im pokrewnych jak poziom i jakość życia, budzą zainteresowania badawcze szeregu dyscyplin naukowych m.in.: socjologii, ekonomii, psychologii, filozofii, medycyny, urbanistyki, zarządzania a także geografii. Rozwijana przez kilkadziesiąt lat od czasów powojennych dziedzina badań dopracowała się szerokiej literatury przedmiotu obejmującej tak problematykę teoretyczno-metodyczną jak i prace empiryczno-przeładowe. Warto zauważyć, że w polskiej geograficznej literaturze przedmiotu występuje znakomita przewaga prac analitycznych nad studiami teoretycznymi, co stawia dodatkowe wymagania przed adeptami polskiej geografii wchodzącymi na grunt badań warunków życia. Wieloaspektowość problematyki badawczej prowadzi do niejednoznacznych interpretacji wyników, badań nie ułatwia także mnogość definicji warunków życia, poziomu i jakości życia. Złożoność wzajemnych relacji zachodzących między tymi pojęciami i terminami im pokrewnymi, sprawiają, że przed badającym zagadnienia szeroko pojętych warunków życia pojawiają się wyzwania tak natury teoretycznej, metodycznej, jak i metodologicznej.

Z tymi problemami także musiała się zmierzyć Autorka recenzowanej dysertacji doktorskiej Pani mgr Sylwia Nowak, która celem pracy doktorskiej uczyniła „wykazanie, w jaki sposób różne czynniki oddziałują na kształtowanie się warunków życia w Piotrkowie Trybunalskim w okresie po transformacji ustrojowej”.

Autorka obok celu głównego sformułowała także trzy hipotezy badawcze rozszerzające i uściślające problematykę pracy zarysowaną w celu głównym. Cel ten został sformułowany prawidłowo. Hipotezy zostały przedstawione w sposób czytelny, mogłyby być jednak zaprezentowane w sposób bardziej zwięzły.

Konstrukcja pracy

Recenzowana dysertacja liczy 248 stron, w tym obok tekstu zawiera 34 tabele (określane w tekście jako tablice), 17 rycin podzielonych na 9 map i 8 wykresów, 29 fotografii oraz 3 załączniki m.in. kwestionariusz ankiety. Wykaz literatury obejmuje 81 pozycji. Obok artykułów naukowych i monografii Autorka zamieściła listę cytowanych dokumentów, publikacji GUS, raportów, źródeł internetowych oraz prac niepublikowanych.

Praca składa się z 5 numerowanych rozdziałów oraz nienumerowanych Wniosków końcowych.

We Wstępie Doktorantka sformułowała cel główny pracy oraz postawiła trzy hipotezy, omówiła zasięg czasowy i przestrzenny badań. Zostały także zaprezentowane metody badawcze oraz pojęcia wraz z problematyką badawczą odnoszącą się do warunków życia w mieście. Autorka wykazała się podstawową znajomością literatury przedmiotu, warto byłoby jednak odnieść się do m.in. publikacji Unii Europejskiej, gdzie są realizowane badania z zakresu warunków życia, w tym szczególnie Urban Audit, można też wskazać badania głównie geografów czy też „geograficznych” ekonomistów którzy zajmowali się badaniem warunków czy też poziomu życia w miastach i gminach, a więc na poziomie lokalnym, można tu wymienić np. badania T. Borysa, P. Rogali, A. Winiarczyk-Rażniak, A. Zborowskiego, A. Sobali Gwosdz, dało by to asumpt do pełniejszej dyskusji na temat pojęć i definicji oraz problemów metodologii pomiaru warunków życia, poziomu i jakości życia przedstawionych w podrozdziale 1.3. Jasno i zwięźle zostały natomiast przedstawione, w cytowanym podrozdziale, metody badawcze, które zostały szerzej opisane w rozdziale piątym. Istotną rolę dla zrozumienia całej metodologii dysertacji pełni wspomniany już podrozdział 1.3 nakreślający teoretyczne ramy pracy. Autorka rzeczowo opisała podstawowe pojęcia i definicje, a także czynniki kształtujące warunki życia, wskazała też na problemy związane z pomiarem poziomu i jakości życia. Autorka często nawiązuje do pojęcia potrzeb życia i działalności człowieka, jednak brak jest tu odniesienia do teoretycznych ustaleń teorii potrzeb uwzględnianych w badaniach poziomu i jakości życia, także przez geografów.

W rozdziale drugim Pani Sylwia Nowak odniosła się do historycznych uwarunkowań rozwoju oraz przemian przestrzennych Piotrkowa Trybunalskiego. Znaczącym dla określenia historycznych czynników tego rozwoju jest szczególnie podrozdział 2.5 opisujący miasto w okresie międzywojennym oraz okresie realnego socjalizmu. W tym okresie bowiem miasto zanotowało dynamiczny przyrost ludności, tkanki mieszkaniowej oraz wzrost potencjału gospodarczego. Doktorantka poczyniła też stosowne porównawcze odniesienia do innych miast podobnej wielkości w regionie łódzkim. Całość jest analizowana w sposób kompetentny, brakuje natomiast zestawień tabelarycznych, odnoszących się szczególnie do powojennego rozwoju Piotrkowa (lata 1950-1989), a dotyczących zatrudnienia i zmian jego struktury, podstawowej demografii miasta, informacji dotyczącej infrastruktury społecznej i technicznej. Ten sposób prezentacji danych podniósłby niewątpliwie wartość informacyjną rozdziału. Również w tym rozdziale przydatna byłaby mapa rozwoju przestrzennego miasta wraz z wskazaniem głównych osiedli o których jest mowa w tekście.

Komplementarne w zamyśle Doktorantki są rozdziały trzeci i czwarty. Autorka skupiła się w nich na omówieniu czynników kształtujących warunki życia w Piotrkowie Trybunalskim, przy czym oddziaływanie czynników zewnętrznych zostało scharakteryzowane w rozdziale trzecim, a zewnętrznych w rozdziale czwartym. Jak słusznie zauważa Pani mgr Sylwia Nowak podział ten jest umowny, ale jak najbardziej zdaniem recenzenta akceptowalny. Wśród czynników zewnętrznych Autorka wyróżniła przekształcenia ustrojowe oraz wpływ otoczenia międzynarodowego na lokalną gospodarkę, w tym rynek pracy. Doktorantka skrupulatnie omówiła proces restrukturyzacji przedsiębiorstw oraz upadku dużych firm państwowych w mieście, zwróciła uwagę na tworzenie się nowych podmiotów, w tym powstanie podstrefy Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Podobnie jak w rozdziale drugim, również i w rozdziale trzecim zdaniem recenzenta wskazane byłoby podanie w odpowiednich zestawieniach liczby podmiotów gospodarczych oraz liczby zatrudnionych. Również można by poszerzyć informację o działalności dynamicznie rozwijających się centrów logistycznych. Moim zdaniem jeden nieduży akapit na ten temat to za mało jak na nowy duży rynek pracy powstający na terenie miasta i u jego bram.

W rozdziale czwartym do czynników zewnętrznych oddziałujących na warunki życia w mieście Autorka zaliczyła przemiany społeczne i uwarunkowania przestrzenne. Rozdział ten został opracowany na materiałach spisowych, statystyki bieżącej GUS, biura GfK Address Points oraz własnych uzyskanych w drodze badań terenowych. Te różnorodne co do pochodzenia i bogate w informacje źródła pozwoliły Doktorantce na zastosowanie analiz porównawczych w wielu skalach przestrzennych, od porównania miast w regionie i wybranych miast średnich w kraju, po analizy wewnątrzmięjskie dla których jednostką podstawową była dzielnica. Materiały te zostały zestawione w tabelach i wykresach. Rozdział ten stanowi znaczący wkład do poznania uwarunkowań rozwoju miasta, daje też szerokie podstawy do poznania przestrzennych zróżnicowań warunków życia w ich płaszczyźnie społecznej. Autorka nie ustrzegła się jednak pewnych potknięć przy obliczeniach procentowych, np. w tabeli 17 suma procentów dla ludności ogółem to nie 100% jak zapisano w odpowiedniej rubryce, ale 200%. W tabeli 19 udziały procentowe poszczególnych poziomów wykształcenia powinny być liczone oddzielnie dla mężczyzn i dla kobiet, bowiem w cytowanej tabeli suma procentów dla mężczyzn równa się 47, dla kobiet 53, każdorazowo powinno być 100 %. W tabeli 21 średnia wielkość gospodarstwa podana dla badania przeprowadzonego przez Doktorantkę to 2,8 osoby, a nie 2,5 osoby jak podano w tabeli. Bogactwo dobrze zestawionych materiałów statystycznych mogłoby być zaprezentowane nie tylko w postaci tabel i wykresów, ale także map, które ukazałyby, w czytelny sposób, występujące na polu społecznym zróżnicowanie przestrzenne w Piotrkowie Trybunalskim.

Cel rozdziału piątego bezpośrednio nawiązuje do tytułu dysertacji. Autorka bowiem podjęła próbę „wskazania kluczowych czynników kształtujących warunki życia w Piotrkowie Trybunalskim w oparciu o analizę ocen jego mieszkańców”. Jest to rozdział merytorycznie najbardziej znaczący z punktu wytyczonego celu pracy doktorskiej. Składa się on aż z ośmiu podrozdziałów, które łącznie zajmują prawie 1/3 całej objętości pracy. W istocie składa się on z czterech części 1) obejmującej zagadnienie techniki badania i sposobu doboru próby oraz „konstrukcji” przestrzennej podstawowej jednostki badawczej, 2) dzielnicy jako przestrzeni społecznej, 3) korzystania z przestrzeni miasta przez mieszkańców Piotrkowa, 4) percepcji przestrzeni kulturowych (znaczących) i percepcji zmian w mieście po dwudziestu latach od przełomu politycznego w Polsce.

Pierwszą część metodyczną można by z powodzeniem włączyć do rozdziału pierwszego, również po części metodycznego. Doktorantka omawia komunikatywnie technikę realizacji badania oraz sposób doboru próby, w tym przypadku losowo-warstwowy. Dobór ten nie budzi moich zastrzeżeń i jest prawidłowy. Pani Sylwia Nowak przedstawia też sposób konstrukcji przestrzennej podstawowej jednostki badawczej, jaką jest dzielnica. Autorka wydzieliła 15 dzielnic na które podzielone zostało miasto, przy czym jak wskazano na str. 133 „podział był wynikiem analizy topograficznej”, pomocniczo wykorzystano dane dotyczące liczby mieszkańców oraz, jak stwierdziła Doktorantka, charakter zabudowy. Tak przeprowadzone wydzielenie niestety budzi pewne zastrzeżenia co do kryteriów i zasad delimitacji, m.in. braku kwantyfikacji cech zastosowanych w badaniu. Trzeba jednocześnie zauważyć, że jest to pierwsza próba delimitacji dzielnic w Piotrkowie.

W dalszej części rozdziału zostały pokrótce przedstawione statystyczne metody analizy danych tj. metoda analiz krzyżowych, metoda łącznego oddziaływania zmiennych oraz model regresji logistycznej. Techniki te zostały użyte w kolejnych, analitycznych podrozdziałach recenzowanej dysertacji. Należy tu dodać, że zostały zastosowane prawidłowo, należy też zwrócić uwagę, że jakkolwiek są one znane z badań społecznych to na gruncie geograficznym w Polsce nie używane, ich dobór do badania istotnie podnosi wartość merytoryczną pracy. W celu uzyskania lepszej percepcji wykorzystanych w badaniu metod wskazane by było, aby Autorka w załączniku podała przykłady obliczeń wraz z

odpowiednimi zestawieniami tabelarycznymi, podniosłoby to wartość pracy jako dzieła o znaczącym ładunku metodycznym.

Drugą część omawianego rozdziału stanowi interesująca próba analizy składników oceny przestrzeni społecznej w Piotrkowie. Ocenę tą odniesiono do tzw. dzielnicy idealnej i skonfrontowano z oceną wystawioną przez mieszkańców ich dzielnicy zamieszkania. Istotna i ważna dla interpretacji uzyskanych wyników jest tu charakterystyka społeczno-gospodarcza poszczególnych dzielnic miasta. Całość tej części jest podsumowana w postaci interesującego zestawienia cech dzielnicy idealnej z zaletami i wadami miejsca zamieszkania, wyniki badania odniesione zostały także do badania przeprowadzonego w 1986 r. przez E. Kaltenberg-Kwiatkowską i in., co pozwoliło wskazać zmiany w zakresie składników oceny przestrzeni społecznej.

Trzecia część recenzowanego rozdziału odnosi się do korzystania przez mieszkańców z przestrzeni miasta. W domyśle Autorce chodziło o przestrzeń publiczną w mieście, jakkolwiek nie zostało to wyjaśnione w tekście. Celem tej części było, jak wskazuje Doktorantka, opisanie nie tyle obiektywnej dostępności usług w dzielnicach, ile analiza zgodności tej dostępności z potrzebami mieszkańców. Uzyskane rezultaty są interesujące, ale także i tu przydałyby się bardziej szczegółowe zestawienia, dające pełniejszy wgląd do zebranego bogatego materiału statystycznego.

W czwartej części recenzowanego rozdziału Autorka próbuje ustalić występowanie w przestrzeni miejskiej wartości kulturowych (miejszc znaczących) w postaci obiektów charakterystycznych i rekomendowanych do odwiedzenia. Lista tych miejsc została skonfrontowana z deklarowanymi miejscami spaceru przy wykorzystaniu metody analiz krzyżowych. Jest to krótki, ale znaczący fragment pracy wskazujący na umiejętność rozszerzania pola badawczego z wykorzystaniem tradycyjnych analiz percepcji miejsca. Stosunek mieszkańców do własnego miasta był także badany poprzez zachowania migracyjne mieszkańców – skłonność do zmiany miejsca zamieszkania, ustalono też czynniki wypychające oraz przyciągające mieszkańców do danej dzielnicy Piotrkowa. W badaniu tym posłużono się regresją logistyczną. Rezultaty tego badania są w mojej opinii wartościowe, a ujęcie tematu oryginalne. Również i ono powinno być jednak udokumentowane. W końcowej części omawianego rozdziału pracy Doktorantka podjęła próbę ustalenia czynników oddziałujących na rozwój miasta w okresie ostatnich dwudziestu lat, wskazanych przez respondentów. Wyróżniono tu czynniki wspierające i hamujące ten rozwój.

Cały rozdział piąty oceniam jako dobrze przemyślany ciąg wielowątkowej analizy, w której Autorka zmierza do ustalenia głównych czynników kształtujących warunki życia w Piotrkowie. Rozdział ten realizuje obok celu poznawczego także i cel metodyczny (choć nie zwerbalizowany przez Doktorantkę). Wykorzystane techniki badawcze pozwoliły na uzyskanie interesujących i wartościowych rezultatów poznawczych, co podnosi wartość merytoryczną pracy. Należy jednocześnie zaznaczyć, że Autorka stosunkowo małą wagę przypisywała jego warstwie dokumentacyjnej, stąd brakuje w nim różnego rodzaju zestawień tabelarycznych, też bardzo oszczędnie były stosowane mapy.

Podsumowanie przeprowadzonych badań zawiera rozdział zatytułowany Wnioski końcowe. Autorka w krótkim akapicie odnosi się do sformułowanych na wstępie hipotez badawczych, które znalazły swoje potwierdzenie w uzyskanych rezultatach recenzowanej dysertacji. Brak jest natomiast odniesienia się do głównego celu pracy. W dalszej części tego rozdziału Autorka zamieściła natomiast osiem szczegółowych wniosków, które są rozwinięciem uzyskanych wyników i nawiązują także do postawionych hipotez. Stwierdzam że wnioski te, każdorazowo szczegółowo skomentowane, są merytorycznie poprawne. Zdaniem recenzenta taka konstrukcja podsumowania pracy pozwala na ocenę uzyskanych efektów, ocena ta jest jednak utrudniona przez dosyć mozolne wyszukiwanie odpowiedzi zawartych we wnioskach, na wysunięte hipotezy.

Uwagi techniczne i redakcyjne.

Praca napisana jest komunikatywnym językiem, poprawnie zredagowana, recenzent dopatrył się zaledwie kilka błędów literowych. Wszystkie tabele i ryciny są wykonane starannie, poprawnie opisane. Zwraca uwagę brak odniesienia w tekście do komentowanych tabel i rycin, co utrudnia percepcję pracy. Zgłaszam też uwagi co do techniki obliczeń procentowych w wymienionych wcześniej tabelach.

Wyniki i osiągnięcia

Za osiągnięcie recenzowanej dysertacji uważam:

- 1) zastosowanie koncepcji warunków życia do badania wewnątrzmięjskich zróżnicowań przestrzennych w mieście średniej wielkości w Polsce,
- 2) wykonanie kompleksowej analizy czynników kształtujących warunki życia w mieście średniej wielkości po okresie transformacji,
- 3) umiejętne połączenie badań stacjonarnych, oryginalnych badań jakościowych wraz z wybranymi technikami analizy statystycznej.

Należy dodać, że obok walorów poznawczych i metodycznych praca może mieć także znaczenie aplikacyjne dla celów planowania miejskiego.

Uwagi końcowe

Recenzowana praca stanowi dobrze zaprojektowane i nie budzące zasadniczych uwag co do wykonania studium z zakresu badania warunków życia w przestrzeni miejskiej miasta średniej wielkości. Zwraca uwagę kompleksowe ujęcie tematu w zakresie analizy czynników kształtujących warunki życia w mieście. Uważam, że cel pracy został osiągnięty, a praca jest poprawna tak pod względem założeń teoretycznych jak i metod zastosowanych w pracy. Mogę zatem stwierdzić, że Pani Sylwia Nowak wykazała się umiejętnością samodzielnego wykonywania pracy naukowej.

Reasumując, na podstawie dokonania całościowego oglądu rozprawy doktorskiej napisanej przez Panią mgr Sylwię Nowak pt.: *Czynniki kształtujące warunki życia w Piotrkowie Trybunalskim po transformacji ustrojowej* stwierdzam, że recenzowana praca napisana pod kierunkiem Pana prof. dr hab. Piotra Korcellego w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w trybie ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Przedkładam więc Radzie Instytutu wnioski o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Autorki do publicznej obrony.

Kraków, 21.09.2016 r.

dr hab. Andrzej Zborowski